

***SubPământ* de Mihaela Michailov.**
Efectele postindustrializării în societatea românească de tranziție

Drd. HORGHIDAN-ANGHEL Elena

Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați

***Abstract:** Mihaela Michailov, playwright and theatre critic, develops through her artistic projects, plays and theatre shows that have as their main focus the issues of romanian contemporary society (rasism, discrimination, postindustrialization and other issues related to disadvantaged social categories) issues that seem to be related to the indifference of the government and the authorities that do not take responsibility for them, as the playwright observes in her plays. The play *SubPământ* was developed starting from a series of workshops and interviews with real characters who live in the cities of Valea Jiului (miners, their wives and their children, mine gatekeepers, or people who live of stealing from the mins)- characters who were deeply affected by the changes that came with the Romanian Revolution. The play looks at the life, economic and professional situation of miners in the postindustrial era and discovers a strongly disadvantaged social category whose problems are ignored and no one responsible is trying to find any solution. Using „verbatim” as a way of creation, the actors of the show speak the exact words of the real characters . The play „*SubPământ*” catches a glimpse of a world in which involution, uprooting, failure and political manipulation build an image of a world on the brink of dezaster.*

***Keywords:** political theatre, social theatre, playwriting, comunism, verbatim.*

Căderea industriei în România a venit odată cu extirparea regimului comunist iar unele dintre efectele dezindustrializării au fost disponibilizările și exodul forței de muncă în străinătate. Căderea industriei socialiste a afectat o mare parte din orașele din România, printre care și orașele miniere din Valea Jiului. După căderea regimului comunist în România au rămas multe categorii sociale despre a căror probleme nu se amintește și nimeni nu a încercat să găsească soluții. „Minerii sunt una dintre aceste categorii – o categorie demonizată în România ultimelor decenii. E vorba de o clasă socială cu o involuție dureroasă: de la admirația declarată a statului comunist față de ei, după ce minerii au fost manipulați și folosiți fără scrupule pentru a consolida un regim postsocialist fățarnic, azi ei au „dispărut” cu totul din conștiința socială.”²⁷⁰

²⁷⁰ Modreanu, Cristina, *Fluturele gladiator. Teatru politic, queer&feminist pe scena românească*, Ed. Curtea Veche, 2016, București, p. 95

Una din direcțiile clare ale teatrului românesc o reprezintă zona socială pe care artiștii din România încearcă să o dezvolte vorbind în textele și spectacolele lor despre hibeile cu care se confruntă România postcomunistă. „Grupul Mihaela Michailov, David Schwartz&Co. dezvoltă o practică teatrală cu clare motivații politice, o analiză necesară a unei problematice sensibile social care evoluează pe fondul unei indiferențe depline a autorităților, care nu-și asumă vreo responsabilitate față de degradarea unor întregi comunități. Ceea ce a identificat această generație cu o uimitoare acuratețe este că societatea românească se află încă într-un stadiu de infantilitate din punctul de vedere al responsabilizării sociale și are nevoie de ghidaj pentru a depăși această fază.”²⁷¹

Mihaela Michailov, dramaturg și critic de artele spectacolului, dezvoltă în proiectele sale artistice, spectacole concentrate pe problemele societății contemporane, probleme care așa cum pare că identifică dramaturgul, evoluează permanent pe fondul unei indiferențe ale autorităților care nu își asumă responsabilitatea față de comunitățile defavorizate.

Textul piesei și al spectacolului *SubPământ* a fost creat în perioada septembrie 2011 – aprilie 2012 în cadrul proiectului *Teatrul SubPământ. Valea Jiului după 1989*, pornind de la o serie de ateliere și interviuri cu personajele care trăiesc în orașele din Valea Jiului: minerii, soțiile minerilor, copii, paznicii de mină, oameni care trăiesc din furtul de cărbune, oameni afectați de schimbările politice și sociale care au avut loc după revoluția din 1989. Piesa analizează viața, situația economică și profesională a minerilor în perioada postindustrială și descoperă o categorie socială profund defavorizată a cărei probleme sunt ignorate și nimeni nu încearcă să găsească soluții.

Spectacolul *SubPământ* a fost coordonat de Mihaela Michailov și David Schwartz și realizat cu ajutorul artiștilor Bobo Burlăcianu, Adrian Cristea, Alice Monica Marinescu, Katia Pascariu, Alexandru Potocean, Andrei Șerban.

Folosind metoda *verbatim* („care presupune reproducerea cu fidelitate nu doar a cuvintelor persoanelor intervievate în cadrul documentării, ci și tipul de rostire, a idiosincraziilor gestuale, etc.”²⁷²) piesa *SubPământ* surprinde o lume în care involuția, dezrădăcinarea, ratarea și manipularea comunității construiesc imaginea unei lumi aflate la limita dezastrului.

Teatrul SubPământ. Valea Jiului după 1989 este un proiect de observație și analiză a existenței cotidiene a unor comunități afectate decisiv de schimbările politice și sociale care au avut loc începând cu anii '90. Proiectul își propune să documenteze situația economică, viața și munca minerilor în post-socialism.

²⁷¹ Modreanu, Cristina, *Fluturele gladiator. Teatru politic, queer&feminist pe scena românească*, Ed. Curtea Veche, 2016, București, p. 97

²⁷² Popovici, Iulia, „Elefantul din camera. Ghid despre teatrul independent din România”, Ed. Idea Design&Print, 2016, Cluj-Napoca, p. 98

Teatrul SubPământ este un proiect de reconstrucție performativă a poveștilor-document care fundamentează istoria comunităților din Valea Jiului, aflate la limita dintre supraviețuire, migrație, dispariție și posibilă reconstrucție.”²⁷³

Textul are o mare încărcătură emoțională prin prisma faptului că îi pune pe spectatori în fața unei realități pe care puțini o cunosc și din acea categorie, majoritatea o ignoră. Oameni care au de întreținut familii și aleg să rămână într-o țară unde autoritățile nu le asigură nimic în situația pierderii locului de muncă. „În *SubPământ*, viața minerilor din Valea Jiului a constituit subiect de *observație cotidiană și analiză critică* pentru regizorul David Schwartz, dramaturgul Mihaela Michailov și fotografii Vlad Petri. Spectacolul rezultat se construiește din monoloagele unor personaje reale (unele rezultă din mai multe persoane) ale căror povești sunt dramatizate fără a fi alterate. Personajele sunt puse într-o scenografie creată ad-hoc din elemente de recuzită (o tablă pe care este scris numele și un detaliu de spațiu) și sunete brute rezultate din lovirea obiectelor din scenă.”²⁷⁴

„Am încercat să aducem în spectacolul *SubPământ* ceva din atmosfera orașelor în care ne-am documentat, frânturi din dialogurile pe care le-am auzit pe străzi, stări pe care le-am trăit. În Uricani, un oraș din Valea Jiului în care ai senzația că timpul se scurge cu pipeta, sufocat de un prezent tot mai greu de trăit, un oraș în care pe stradă vezi bunici triști și nepoți captivi în așteptarea părinților plecați la muncă în străinătate, un locuitor mi-a spus: „Aici a fost ce-a fost cât a fost și după-aia n-a mai fost“.”²⁷⁵

Documentarea spectacolului scoate la iveală faptul că în Valea Jiului oamenii nu mai au speranță, iar încrederea într-un viitor mai bun nu există. Într-un oraș în care timpul pare că stă în loc, în care oamenii simt că sunt prea mici ca să își poată spune povestea Mihaela Michailov și echipa spectacolului au reușit să aducă un strop de speranță într-un loc uitat de lume.

Piesa *SubPământ* este o rememorare a istoriei comunităților minerești, un muzeu în care operele de artă sunt reprezentate de poveștile personale ale unei comunități care a trecut prin transformările sociale de după 1989, prin degradarea imaginii muncitorului în postsocialism: mineri, lideri de sindicat, femei care au inițiat diferite tipuri de afaceri – cofetării, fast-food-uri, pensionari, ziariști,

²⁷³ Preluat de pe <https://teatrusubpamant.wordpress.com/>

²⁷⁴ Stoica, Oana, *Teatrul comunității*, Dilema Veche, nr. 446, 30 august – 5 septembrie 2012, preluat de pe <https://dilemaveche.ro/sectiune/arte-performative/articol/teatrul-comunitati>

²⁷⁵ Michailov, Mihaela, *Tata a lucrat în mină. Mina e un iad. Tata e acum șomer*, Dilema Veche, nr. 576, 26 februarie – 4 martie 2015 preluat de pe <https://dilemaveche.ro/sectiune/tema-saptamanii/articol/tata-a-lucrat-in-mina-mina-e-un-iad-tata-e-acum-somer>

persoane care trăiesc din furtul de fier vechi și care ajung să facă ani de pușcărie pentru câțiva saci de fier, bodyguarzi la mină, copii.

„Ce documentăm nu e doar ce s-a întâmplat. E și ce-ar fi putut să se întâmple. Sau ce n-avea cum să aibă loc. E posibilitate, previzibilitate, prezent palpabil și postcotidian. E împlinirea și eșecul unor vise. E reconstrucția unor povești personale și comunitare conflictuale, complementare, convergente, adevărate și ficționale. E vizitarea și abandonul istoriei recente oficiale în favoarea istoriilor de viață nespuse și nesupuse puterii care scrie varianta convenabilă a narațiunii sistemului. E realitate și deopotrivă ficționalizare a unei realități fragilizate de trecerea timpului. E întâlnirea cu trecutul din perspectiva prezentului care lansează interogații viitorului.”²⁷⁶

Piesa *Subpământ* este un eseu despre viața oamenilor din Valea Jiului, despre tradiții, despre speranțe, despre dezamăgiri, despre moarte, despre viață, despre faptul că oamenii nu au curaj să acționeze, despre disponibilizări șomaj și vise care nu ajung niciodată să se împlinească.

Piesa se construiește pornind de la imaginea unui muzeu al amintirilor, al acceptării și al involuției unei clase lipsite de perspectivă și ajutor din partea autorităților. Unul dintre primele personaje care apare în spectacol este doamna Marieta Bojoc cea mai vârstnică locuitoare a Văii Jiului, o văduvă care nu vorbește decât dacă este întrebată și care reprezintă imaginea unui om care își găsește încă forța să meargă înainte deși viața nu a fost prea blândă, iar prezentul este dureros, din cauza sărăciei care i-a înrăit pe oameni. „,: Am apucat un pic din bine. A fost ce-a fost cât a fost și dup’ aia n-a mai fost!”²⁷⁷

În Valea Jiului majoritatea bărbaților au lucrat la mină, meseria de miner fiind transmisă din generație în generație, ca o tradiție de familie, o moștenire din tată în fiu. Așa a fost și pentru Marin Petru minerul salvator, unul din personajele textului *Sub pământ*. „Tata a fost miner, dar toți am lucrat la mină: tata a lucrat la mină, eu și frații mei am lucrat la mină – toți am ieșit la pensie de la mină... toți trei.”²⁷⁸ Pentru cei care lucrau în mină, ideea morții era iminentă, minerii care intrau în mină nu știau dacă vor mai ieși, trăiau în permanență cu gândul că odată intrați orice se poate întâmpla. „La noi sunt niște versuri care spun că deasupra minerilor nu este cer. Intra în mină, dar nu se știe niciodată dacă vor ieși

²⁷⁶ Michailov, Mihaela, *Tata a lucrat în mină. Mina e un iad. Tata e acum șomer*, Dilema Veche, nr. 576, 26 februarie – 4 martie 2015 preluat de pe <https://dilemaveche.ro/sectiune/tema-saptamanii/articol/tata-a-lucrat-in-mina-mina-e-un-iad-tata-e-acum-somer>

²⁷⁷ Textul piesei *Sub pământ*, coordonat de Mihaela Michailov, text trimis pe e-mail de către autoare, p. 94

²⁷⁸ Textul piesei *SubPământ*, coordonat de Mihaela Michailov, text trimis pe e-mail de către autoare, p. 97

– vii, morți, asta-i cea mai mare teamă a soțiilor de miner.”²⁷⁹ Simplitatea cu care vorbește personajul Marin Petru și detașarea aparentă pe care o are față de moarte demonstrează faptul că moartea devine un lucru atât de obișnuit atunci când te întâlnești cu ea zilnic, încât nimic nu te mai poate impresiona.>

„La acțiunile la care am participat n-am găsit viu pe nici unu. Și... greu e de descris cum arătau: arși, carbonizați, îndoșiți, suciți, capul turtit ca și o cutie de conservă.”²⁸⁰ Ceea ce a surprins dramaturgul în text este imaginea clară a unor oameni care nu au vrut să se desprindă de țara lor, chiar dacă viața pe care au fost nevoiți să o ducă nu a fost ușoară, tot timpul au trăit cu gândul că nicăieri nu este mai bine ca acasă în țara lor. „Marin Petru: Și pe urmă, am avut și am foarte mulți preteni, și mi-e foarte greu să plec în altă parte. Eu aici am crescut, aici am copilărit, aici am terminat șapte clase, de-aici am ieșit la pensie, nu mă pot eu despărți de Aninoasa!”²⁸¹

În orașele miniere oamenii au trebuit să se descurce, au fost nevoiți să se reinventeze. Laura Popa este unul dintre personajele textului *SubPământ* care a încercat să își construiască propria afacere în speranța că va reuși să scape de greutatea vieții. Laura Popa își deschide un *fast-food* în Petrila și visează la o viață mai bună și speră ca într-o zi să plece din Petrila:

„Mă văd altundeva, dar cred că tot aici o să rămân. Poate sunt pesimista dar cred că tot aici o să rămân. Ar trebui să am un noroc foarte mare – eu știu - să mi se întâmple ceva, ca să pot să reușesc să plec de-aici. Așa, dac-aș putea să plec, mi-ar plăcea foarte mult Deva, și ca oraș, ca primar și tot. Cred că acolo aș reuși mult mai bine. Înainte era mai ușor să visez că o să plec, acum e mai greu. O dată ce AICI ai casă, aici ai tot, nu-ți permiți să zici, gata, de mâine mă duc acolo. Nu mai vrei să schimbi nimic. Copiii mei probabil c-or să plece de-aici, c-aici nu cred să aibă vreun viitor.”²⁸²

Oamenii pe care perioada de tranziție i-a prins la vârsta maturității încă sunt cuprinși de o oarecare nostalgie pentru vremurile trecute care ofereau totuși, într-o mare de rău, și puțin bine, ceea ce perioada de așa zisă libertate îi constrânge și îi limitează mai mult decât o făcea regimul comunist.

„Laura Popa: Acuma nu sunt de acord cu regimul Ceaușescu – și n-am fost de acord, dar Valea Jiului s-a schimbat foarte mult în rău de când cu așa-zisa democrație, cum o înțelege fiecare. Înainte, cât de cât, concediile se puteau face, la mare, la munte, fiecare cum alegea. Acuma s-a terminat absolut tot. Primul val de disponibilizări de la mină a creat un haos total, pentru că s-au dat niște bani, destui de mulți, la care omul, când s-a văzut – majoritatea aici sunt oameni simpli, veniți de la țară, din zone mai îndepărtate și – i-au tocat, pe cine știe ce. Unii au început mici afaceri care după primele luni s-au terminat și au ajuns

²⁷⁹ Ibidem p. 100

²⁸⁰ Ibidem p. 97

²⁸¹ Ibidem p. 99

²⁸² Ibidem p. 101

aproape muritori de foame. În mină s-au mai făcut și angajări... mai pe barbă, pe nepotisme, ce să zic... astea sunt „criteriile”. Pe urmă ruină totală.”²⁸³

Mihaela Michailov surprinde în piesa *SubPământ* o zicală pe care locuitorii Văii Jiului o folosesc ca pe o urare de bun venit pentru cei care ajung acolo „dacă bei apă din Vale, tu nu vei mai pleca niciodată”²⁸⁴, dar pentru cei care vin în Vale din alte regiuni ale țării această vorbă se transformă într-un blestem, oamenii odată ajunși nu au mai reușit să plece și au transformat locul în care credeau că nu vor supraviețui în propria casă.

Căderea industrie a dus la disponibilizări masive în toată țara, orașele miniere fiind profund afectate de acest lucru. În anul 1997, 20.000 de mineri au fost concediați așa cum ne prezintă dramaturgul prin prisma personajului Ion Telcea. Majoritatea celor disponibilizați au plecat din țară pentru a găsi un trai mai bun. „Ion Telcea: Și acum toate-s împrăștiate, nu știm ce-o să facem, vă dați seama... stresu', stresu' pe om. Mai am cinci ani până la pensie, vă dați seama, e mult. Mi-e frică să nu îmi pierd locul de muncă. Nu am familie numeroasă, un copil și nevasta atât, da-i greu. La 40 de ani să îți pierzi locul de muncă, s-o iei de la capăt, de la început... M-aș adapta oriunde, dar acum vă dați seama, să te duci la patron să lucrezi pe ce sau cât, că ăla poate să îți zică: „azi vii”, și poate mâine nu mai poți veni, că a venit domnu' sau domnu' sau domnișoara, și la revedere, face altcineva munca ta. Dacă ar fi să mai ție măcar cinci, șase ani mina, ca să ne apropiem cât de cât de pensie. Sunt care sunt mai tineri decât noi, au nouă, zece ani. Cu speranța trăim.”²⁸⁵

Michailov surprinde în textul *SubPământ* imaginea minerilor salvatori la Mineriada din 1990 de la București, imagine care s-a alterat odată cu trecerea timpului. „Și da... la mineriadă, în '90, am fost în București, am mers, ș-am făcut ce trebuia să facem. Ni s-a cerut să facem ordine, ș-am făcut. Noi n-am plecat de guri-căscate. Noi am luptat ca lumea să stea în scaun. În companie sunt salarii destul de mari, noi avem salarii destul de mici, ăștia care muncim și e greu pe noi. Noi ne-am luptat, cum ar fi, pentru ei, nu pentru noi, pentru prostime, pentru omul de rând, omul de jos, ci pentru cei care sunt puși mai sus. Minerul nu să duce nicicând de capul lui, el e exact ca o oaie. Ați văzut într-o turmă: capra se duce prima, oile după ea. N-a zis domnu' Miron Cosma: „haide”. A fost telefon de la București: „alo! Veniți că nu se mai poate!”. Și când am ajuns, ne-au mulțumit frumos, și am plecat frumos.”²⁸⁶

În Valea Jiului oamenii luptă pentru supraviețuire, paznicii de mină închid ochii în fața ilegalității din milă față de cei care fură pentru a putea supraviețui

²⁸³ Ibidem p. 100

²⁸⁴ Ibidem p. 103

²⁸⁵ Ibidem p. 102

²⁸⁶ Ibidem p. 104-105

sau pentru a se proteja în fața celor care ar putea să îi atace în drum spre casă. În textul *Subpământ* lupta pentru supraviețuire este dată între Vali Oancea (paznic la mină): „Îi știm pe toți care fură, dar dacă vine polițistul și te-ntreabă: „Îl știi?”, tu zici – „nu”. Că ți-e frică. Te-a așteptat, ți-a dat una după un perete și-ai picat. Și-or existat agenți de pază care or luat rozete în ochi și pumni în cap.”²⁸⁷ și Maria Ciundrea care se încălzește din cărbunele pe care-l fură de la mină „**MARIA:** Dar cu ce să trăiască lumea? Cu ce dacă aici e viața grea? Aici mori de foame ca câinii. De-aia am zis să-i caut la bărbată-miu loc de muncă. Că n-ai cu ce trăi. Aici e lumea rea. Aici nu ți-ar da nimeni o coajă de pită. Dar ia cere pentru băutură, să vezi cum toți îți dau. Deci nimenea nu te-ajută. Asta-i viața noastră!”²⁸⁸

Textul *SubPământ* se încheie cu un exercițiu de imaginație al copiilor din Valea Jiului, despre cum va arăta viitorul. „Desenele copiilor și felul în care ei își proiectează viitorul sunt partea de deasupra pământului.”²⁸⁹ Copii vorbesc despre un trecut rece și fără lumină („Acolo e o muncă grea. Cobori atâția metri sub pământ cu un lift învelit în piatră. Era urât fiindcă era frig, nu prea aveam lumină decât niște lămpi și pământul nu prea era solid.”²⁹⁰), despre un prezent incert, urât și nesigur și despre un viitor care ar putea fi mai bun și mai frumos.

„CRINA: Cum va arăta lumea în viitor?

ANDREI: Într-o zi, nu peste mult timp, eu o să fiu primar aici. Si o sa fac totul albastru: blocuri turn cu piscine suspendate albastre, trotuare albastre, magazine numai albastre. Și o să fac și un muzeu cu un teren de fotbal albastru, și-o să-l chem pe Messi să joace la mine pe teren.

CRISTI: Toți locuitorii o sa aibă o casa a lor, cu grădină și două etaje, și pădure ca să fie verdeață și să aibă toți oamenii loc. Nimeni n-o să mai fie supărat de nimic pentru că nimeni n-o să mai știe pe nimeni.

CRINA: N-o sa mai fie niciun om aici. O să mai fie doar copii mai șmecheri decât cei din zielele noastre și poate doar câteva, puține, locuri de muncă. În rest, nimic.

ANCA: Nu mai știu cum o sa fie lumea în viitor, dar cred că bună.”²⁹¹

Mihaela Michailov surprinde la finalul piesei cele două lumi care se întrepătrund la limita supraviețuirii, cea a adulților care luptă pentru supraviețuire și pentru asigurarea unui trai decent familiei și lumea copiilor care cred că ei sunt

²⁸⁷ Ibidem p 106

²⁸⁸ Ibidem p. 106

²⁸⁹ Modreanu, Cristina, *Fluturele gladiator. Teatru politic, queer&feminist pe scena românească*, Ed. Curtea Veche, 2016, București, p. 99

²⁹⁰ Textul piesei *Sub pământ*, coordonat de Mihaela Michailov, text trimis pe e-mail de către autoare, p. 116

²⁹¹ Ibidem p. 119

viitorul și pot reclădi Valea Jiului în nuanțe de albastru(culoarea salopetelor minerilor). Scena finală este emoționantă din perspectiva în care greutățile pe care adulții le-au avut de întâmpinat în perioada comunistă și pe tot parcursul instalării democrației în România se reflectă în reprezentările copiilor care alternează inocența și optimismul specific vârstei cu neputința de a crea un viitor lipsit de cuvântul care definește cel mai bine Valea Jiului – mina.

Nevoia artiștilor de a aduce în atenția publicului teme de actualitate s-a intensificat în spațiul cultural românesc veșnic în tranziție după anul 2000: despărțirea de comunism, complexul vinovăției, manipularea politică, conflictul dintre generații, sunt doar câteva din obsesiile tematice ce conturează programul estetic al dramaturgiei românești postcomuniste.

Bibliografie

Corpus

Michailov, Mihaela; Schwartz, David, *SubPământ*, text trimis de autori prin corespondență electronică (nepublicat)

Studii și articole

Modreanu, Cristina, *Fluturele gladiator. Teatru politic, queer&feminist pe scena românească*, Ed. Curtea Veche, 2016, București

Michailov, Mihaela, *Tata a lucrat în mină. Mina e un iad. Tata e acum șomer*, Dilema Veche, nr. 576, 26 februarie – 4 martie 2015 preluat de pe <https://dilemaveche.ro/sectiune/tema-saptamanii/articol/tata-a-lucrat-in-mina-mina-e-un-iad-tata-e-acum-somer>

Stoica, Oana, *Teatrul comunității*, Dilema Veche, nr. 446, 30 august – 5 septembrie 2012, preluat de pe <https://dilemaveche.ro/sectiune/arte-performative/articol/teatrul-comunitatii>

Popovici, Iulia, „Elefantul din camera. Ghid despre teatrul independent din România”, Ed. Idea Design&Print, 2016, Cluj-Napoca
<https://teatrusubpamant.wordpress.com/>